

Η απόπειρα ιδιωτικοποίησης της ανώτατης εκπαίδευσης: μια νομικοπολιτική προσέγγιση

Η στρατηγική της ιδιωτικοποίησης στην ανώτατη εκπαίδευση δέχθηκε ένα ισχυρό πλήγμα με την ακύρωση της αναθεωρητικής διαδικασίας υπό την πίεση των φοιτητικών κινητοποιήσεων. Το πλέγμα των διατάξεων του ελληνικού Συντάγματος που απαγορεύει την ίδρυση ανώτατων εκπαιδευτικών ιδρυμάτων από ιδιώτες καθιερώνει τη λειτουργία των ΑΕΙ υπό τη μορφή των ΝΠΔΔ με πλήρη αυτοδιοίκηση και χαρακτηρίζει τους καθηγητές τους ως δημόσιους λειτουργούς¹ θα παραμείνει εν ισχύ τουλάχιστον μέχρι το 2014. Το ερώτημα που τίθεται είναι εάν η νίκη αυτή του φοιτητικού κινήματος μπορεί να ξεπερασθεί μέσα από μια διασταλτική ερμηνεία των συνταγματικών διατάξεων ή μέσα από τις διατάξεις του κοινοτικού δικαίου ή αν αντίθετα παράγει μια κρίση στην κυβερνητική πολιτική ή, πολλώ δε μάλλον, στην αστική στρατηγική για την ανώτατη εκπαίδευση.

Ως προς το πρώτο ερώτημα και παρά τους νομικούς λεονταρισμούς του Υπουργού Παιδείας, το πλέγμα των συνταγματικών διατάξεων δεν επιτρέπει σε καμία περίπτωση την ίδρυση ιδιωτικών ΑΕΙ. Δεν επιτρέπει καν την ίδρυση κρατικών ΑΕΙ υπό την μορφή νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου (ΝΠΙΔ) τα οποία θα μπορούσαν να λειτουργήσουν σύμφωνα με τους κανόνες της ιδιωτικής οικονομίας. Ακόμα και στην περίπτωση που ένα ΑΕΙ ιδρυθεί με την πρωτοβουλία άλλου ΝΠΔΔ, όπως η Εκκλησία ή οι Δήμοι ή κατόπιν δωρεάς ιδιώτη ή άλλου φυσικού προσώπου (π.χ. της ΓΣΕΕ), οφείλει να λάβει τη μορφή του ΝΠΔΔ, κατόπιν εκδόσεως σχετικού π.δ., οι καθηγητές του θα είναι δημόσιοι λειτουργοί και θα αυτοδιοικείται πλήρως². Πέραν αυτού, οι αποφάσεις των οργάνων του θα υπόκεινται στον έλεγχο νομιμότητας του Υπουργού Παιδείας, ενώ κατ' αρχήν οι δαπάνες του τακτικού, τουλάχιστον, προϋπολογισμού τους θα υπόκεινται στον έλεγχο του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Το σύνολο αυτών των διατάξεων είναι αρκετά ασφυκτικό, έτσι ώστε να αποτρέπει την ίδρυση ΑΕΙ από ιδιώτες ή φορείς που επιθυμούν να επενδύσουν στο χώρο της ανώτατης εκπαίδευσης είτε για να αποκομίσουν κέρδος, είτε

Ο Δημήτρης Σαραφειανός είναι δικηγόρος, διδάκτωρ του Παν/μίου Αθηνών.

για να παράγουν εξειδικευμένα στελέχη για την πλήρωση των αναγκών τους. Πέραν του υψηλού κόστους, η σύσταση ΑΕΙ δομικά προσανατολισμένων προς την εκπλήρωση αναγκών συγκεκριμένου φορέα (όπως π.χ. οι εκκλησιαστικές ακαδημίες³) έρχονται σε σύγκρουση με τις συνταγματικές διατάξεις που καθιερώνουν την πλήρη αυτοδιοίκηση ως θεσμική εγγύηση της επιστημονικής ελευθερίας. Είναι βέβαια διαφορετικό το ζήτημα πώς μέσω οικονομικών πιέσεων ένα ΑΕΙ μπορεί εν τοις πράγμασι να προσδεθεί στις ανάγκες ενός ή περισσοτέρων επενδυτών.

Ούτε οι διατάξεις του κοινοτικού δικαίου, ακόμα και εάν θεωρηθεί ότι υπερισχύουν των συνταγματικών διατάξεων, μπορούν να οδηγήσουν στην ίδρυση ΑΕΙ από ιδιώτες. Η στρατηγική της Μπολόνια οδηγεί σε εναρμονισμένες στρατηγικές για την ανώτατη εκπαίδευση⁴, πλην όμως δεν επιτρέπει κοινοτικές επεμβάσεις στην εξομοίωση ακαδημαϊκών τίτλων σπουδών, όσο και αν επιβάλλει την εξομοίωση επαγγελματικών δικαιωμάτων των κατόχων των τίτλων. Για να γίνει κατανοητή η διαφορά, το Δημόσιο οδηγείται με τις οδηγίες 2005/36, 92/51, 89/48 να εξομοιώσει τα επαγγελματικά δικαιώματα των αποφοίτων των ημεδαπών ΑΕΙ με τους τίτλους που χορηγούν κοινοτικά ΑΕΙ έστω και αν οι σπουδές για την απόκτηση του τίτλου έχουν πραγματοποιηθεί εξ ολοκλήρου στην Ελλάδα υπό καθεστώς δικαιόχρησης-franchising. Η υποχρέωση αυτή δεν καλύπτει βέβαια όλους τους αποφοίτους των ΚΕΣ, παρά μόνο αυτούς που λαμβάνουν πτυχίο αναγνωρισμένο από κοινοτικό ΑΕΙ και εφόσον ο απονεμόμενος τίτλος οδηγεί στην κατάληψη θέσεως με κατοχυρωμένα στο εξωτερικό επαγγελματικά δικαιώματα. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι το Δημόσιο θα υποχρεωθεί να αποδεχθεί τους αποφοίτους αυτούς ως υποψηφίους για την πλήρωση θέσεων του Δημοσίου, το ίδιο δε θα συμβεί και με τους επαγγελματικούς συλλόγους επιμελητηριακής μορφής⁵ (σε ορισμένες πάντως περιπτώσεις η εξομοίωση αυτή μπορεί να εξαρτηθεί από την επιβολή ειδικών εξετάσεων ή σταδίου πρακτικής άσκησης για τους αποφοίτους των αλλοδαπών ιδρυμάτων⁶). Είναι βέβαιο ότι μια τέτοια εξέλιξη θα δημιουργήσει ένα καθεστώς διάλυσης της επαγγελματικής προοπτικής των αποφοίτων των ΑΕΙ (καθεστώς διάλυσης που ήδη έχει αρχίσει να εμπεδώνεται στην ανώτατη εκπαίδευση με την ίδρυση τμημάτων των οποίων οι απόφοιτοι δεν διαθέτουν κατοχυρωμένα επαγγελματικά δικαιώματα). Πλην όμως ένα ΑΕΙ δεν θα υποχρεούται να αποδεχθεί τον κάτοχο ενός τέτοιου διπλώματος ως υποψηφίου για μεταπτυχιακές σπουδές ούτε και για την κατάληψη θέσεως ΔΕΠ, ούτε το ελληνικό Δημόσιο υποχρεούται να αποδεχθεί τον συγκεκριμένο τίτλο ως ισότιμο με τον απονεμόμενο από τα ελληνικά ΑΕΙ. Ταυτόχρονα τίποτα δεν εμποδίζει τον έλληνα νομοθέτη να υπαγάγει τα μέχρι σήμερα λειτουργούντα ΚΕΣ υπό την εποπτεία του Υπουργείου Παιδείας και υπό αυστηρό καθεστώς λειτουργίας (που μπορεί να οδηγήσει και στην αναστολή λειτουργίας των περισσοτέρων από αυτά), χωρίς να τα εξομοιώσει ακαδημαϊκά με τα ΑΕΙ. Αντίθετα μάλιστα, η ανεξέλεγκτη λειτουργία τους μπορεί να δημιουργή-

σει προβλήματα νομιμότητας, όταν ρυθμισθεί η επαγγελματική εξομοίωση των αποφοίτων τους με τους αποφοίτους των ΑΕΙ. Η πολιτική της ανεξέλεγκτης λειτουργίας των ΚΕΣ αποτελεί όμως σήμερα συνειδητή επιλογή των ελληνικών κυβερνήσεων στα πλαίσια μιας στρατηγικής αποδιάρθρωσης των επαγγελματικών δικαιωμάτων των αποφοίτων της ανώτατης εκπαίδευσης. Υπό τις αναγκαίες αυτές νομικές διευκρινίσεις μπορούμε να εξετάσουμε κατά πόσο η ακύρωση της αναθεωρητικής διαδικασίας δημιουργεί προβλήματα στην κυβερνητική πολιτική ή στην αστική στρατηγική για την ανώτατη εκπαίδευση.

Ας ξεκινήσουμε κατ' αρχήν με το βασικό ερώτημα: αποτελεί η ιδιωτικοποίηση της ανώτατης εκπαίδευσης απαραίτητο στρατηγικό εργαλείο για την αναδιάρθρωσή της;

Στη σημερινή εποχή η αύξηση του κοινωνικού πλούτου (με τη μορφή της υπεραξίας) πραγματοποιείται κυρίως μέσα από τη συντόμευση του κοινωνικά αναγκαίου χρόνου εργασίας, που απαιτείται για την παραγωγή ενός προϊόντος. Η συντόμευση αυτή επιτελείται μέσα από την αύξηση της παραγωγικότητας των συντελεστών της παραγωγής (βελτίωση μηχανολογικού εξοπλισμού, βελτίωση της ποιότητας της εργατικής δύναμης του συλλογικού εργαζόμενου). Η αύξηση της παραγωγικότητας της εργασίας έχει ως αποτέλεσμα η παραγωγή υπεραξίας να αυξάνει πιο γρήγορα από την αξία του πρόσθετου κεφαλαίου, που εισάγεται στην παραγωγή. Η δε αύξηση της παραγωγικότητας συντελείται μέσω και των δυο γενικών τομέων λειτουργίας του Πανεπιστημίου, του ερευνητικού και του εκπαιδευτικού:

Μέσω του ερευνητικού τομέα προωθείται η αύξηση της παραγωγικότητας τόσο των μέσων παραγωγής, όσο και των εργαζομένων, με την ανάπτυξη μεθόδων για την καταλληλότερη οργάνωση της εργασίας. Η επιστημονική παραγωγή νέων γνώσεων δεν αποτελεί μια διαδικασία παραγωγής υπεραξίας, πλην όμως συντελεί έμμεσα στην αύξηση της σχετικής υπεραξίας που πραγματώνεται στην παραγωγή μέσω της αύξησης της παραγωγικότητας.

Μέσω των εκπαιδευτικών λειτουργιών του Πανεπιστημίου αυξάνεται κατά πρώτο λόγο η ειδικευμένη εργασία του συλλογικού εργαζομένου, που περιλαμβάνει και τους τεχνικούς και μηχανικούς της παραγωγής, οι οποίοι κατεξοχήν εκπαιδεύονται στο Πανεπιστήμιο. Με την ρύθμιση των ειδικεύσεων, έτσι ώστε να ανταποκρίνεται στις ανάγκες της παραγωγικής διαδικασίας αυξάνει η παραγωγικότητα της εργασίας.

Ταυτοχρόνως το Πανεπιστήμιο, υπό τη σημερινή του κυρίαρχη μορφή ως μηχανισμού διακριτού από την παραγωγική διαδικασία, επιτελεί κάποιες δευτερεύουσες, πλην όμως σημαντικές, οικονομικές λειτουργίες. Η οικοδόμηση του πανεπιστημιακού θεσμού ως θεσμού αυτόνομου από την παραγωγική διαδικασία και τελούντα υπό την κρατική εγγύηση (ανεξάρτητα από το ιδιοκτησιακό καθεστώς του κάθε ΑΕΙ) δημιουργεί και τις απαραίτητες συνθήκες για την κινητικότητα της

εργασίας, αποδεσμεύοντας την αναπαραγωγή της εργατικής δύναμης από τους συγκεκριμένους προσδιορισμούς της εργοστασιακής εκπαίδευσης (εν αντιθέσει προς το σύστημα της μαθητείας) και συμβάλλοντας έτσι στην καλύτερη εκμετάλλευση της εργασίας. Το κάθε κεφάλαιο από μόνο του δεν έχει την ικανότητα να εξασφαλίσει αυτή την κινητικότητα, που είναι τόσο περισσότερο απαραίτητη όσο μεγαλύτερη είναι η κεφαλαιοκρατική παραγωγή σε μια χώρα και συμβαδίζει αφενός με την αύξηση της ρευστότητας του κεφαλαίου και τη δυνατότητα του να κινείται από τη μια σφαίρα παραγωγής στην άλλη, και αφετέρου με την αύξηση της αδιαφορίας του εργαζομένου για το περιεχόμενο της εργασίας του.

Οι σύγχρονες μεταλλαγές στην οργάνωση της εργασίας οδηγούν σε ένα νέο τύπο εργαζομένου με πολυμερή καθήκοντα, πειθαρχημένο, χωρίς κατοχυρωμένα δικαιώματα στην εργασία. Η ανάγκη για κινητικότητα των εργαζομένων αυξάνεται, όπως αυξάνεται και η ανάγκη για ειδίκευση, αλλά και ταυτόχρονα η ανάγκη για ένταση της εποπτείας από τους μηχανικούς σχεδιασμού. Οι μεταλλαγές αυτές συνδυάζονται με την αδυναμία των διαφόρων μοντέλων εκπαιδευτικού σχεδιασμού να οδηγήσουν σε μια αντίστοιχη οικονομική ανάπτυξη και την δημοσιονομική κρίση του κράτους, που επέβαλε την αναδιάταξη και μείωση των εκπαιδευτικών δαπανών και πιέζουν προς τη μετεξέλιξη της πανεπιστημιακής δομής σε μια κατεύθυνση παραγωγικοποίησης⁷.

Ως απάντηση σε αυτές τις ανάγκες επιλέγεται στρατηγικά η ανάπτυξη προγραμμάτων έρευνας και προγραμμάτων επαγγελματικής κατάρτισης που να συνδέουν τα Πανεπιστήμια με την παραγωγή, χωρίς απαραίτητα να καταστρατηγούν την οργανωτική αυτονομία των Α.Ε.Ι.: παρέχονται κίνητρα, έτσι ώστε τα Πανεπιστήμια και οι επιχειρήσεις να ανταλλάσσουν φοιτητές και στελέχη σε μια διαρκή διαδικασία ειδίκευσης-επανειδίκευσης⁸. Ιδιαίτερο μοχλό προς αυτή την κατεύθυνση αποτελεί η χρηματοδότηση από υπερεθνικούς οργανισμούς (όπως η Ε.Ε.⁹), που διευκολύνουν έτσι τη διαδικασία αναδιάρθρωσης.

Φυσικά, η πίεση που ασκείται στο Πανεπιστήμιο να εναρμονισθεί με τις παραγωγικές ανάγκες μεταβάλλεται από χώρα σε χώρα, ανάλογα και με τη θέση που κατέχει στη δομή του διεθνούς ανταγωνισμού. Ο ίδιος όμως ο ανταγωνισμός είναι που δημιουργεί και τους όρους για την επέκταση αυτής της πίεσης¹⁰.

Η φιλοσοφία που συγκροτείται γύρω από αυτή τη μετεξέλιξη αναδεικνύεται μέσα από τις αντιλήψεις που κυριάρχησαν στον εκπαιδευτικό διάλογο ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του 1970. Βασικές κατευθύνσεις της αποτελούν:

α. Η ανάπτυξη της έρευνας δεν θα εξαρτάται από τη βούληση του κάθε ερευνητή, αλλά θα προσανατολίζεται προς την εξυπηρέτηση του «δημοσίου συμφέροντος»¹¹. Οι συνθήκες ανάπτυξης της έρευνας στα Α.Ε.Ι. θεωρούνται δυσλειτουργικές, γιατί, όπως απέδειξε και μια εργασία του Συμβουλίου Έρευνας Κοινωνικών Επιστημών στη Βρετανία, τα αποτελέσματα της έρευνας που διεξά-

γεται σε τμήματα πανεπιστημίων και πολυτεχνείων απευθύνονται πρωταρχικά προς συναδέλφους ερευνητές στο πλαίσιο ενός ενδοπανεπιστημιακού διαλόγου, αντίθετα με τα αποτελέσματα της έρευνας που διενεργείται σε επιχειρησιακές ερευνητικές μονάδες, ανεξάρτητα κέντρα, καθώς και ερευνητικές μονάδες δημοσίων οργανισμών, τα οποία απευθύνονται προς άλλους επιστήμονες, εκτελεστικά όργανα για τη λήψη αποφάσεων και το κοινό¹². Λύση θα αποτελούσε, λοιπόν, είτε ο διαχωρισμός της έρευνας από τη διδασκαλία και η συγκέντρωση των ερευνητικών δραστηριοτήτων σε άλλα αυτόνομα τμήματα ή ινστιτούτα, είτε η άσκηση οικονομικών πιέσεων (αλλά και η παροχή οικονομικών κινήτρων) προς τα Α.Ε.Ι. να διεξάγουν ερευνητικά προγράμματα που παραγγέλλονται από ιδιωτικές επιχειρήσεις, δημόσιους οργανισμούς κ.λπ. Πράγματι, παρατηρείται σήμερα ένας συνδυασμός αυτών των δύο λύσεων. Στην κατεύθυνση αυτή συντελεί και η σύσταση μόνιμων ενδιάμεσων θεσμών, όπως είναι οι ανεξάρτητες εταιρείες-δεσμοί μεταξύ Α.Ε.Ι-επιχειρήσεων, καθώς και οι συμβουλευτικές, τεχνικές ή διαχειριστικές εταιρείες, που ιδρύονται από ορισμένους καθηγητές, προσλαμβάνουν πανεπιστημιακούς (ερευνητές, αλλά και φοιτητές) ως προσωπικό και παρέχουν επ' αμοιβή υπηρεσίες σε επιχειρήσεις, χρησιμοποιώντας μερικές φορές ακόμα και τα υλικοτεχνικά μέσα του Α.Ε.Ι. ή του ανεξάρτητου ερευνητικού ινστιτούτου από το οποίο προέρχεται ο καθηγητής¹³.

β. Η καθιέρωση ολιγόχρονων βασικών σπουδών (σπουδών «πρώτου κύκλου») που θα συμπληρώνονται με μαθητείες ειδίκευσης στην παραγωγή: οι φοιτητές θα ειδικεύονται στις επιχειρήσεις, ενώ ορισμένοι μόνο από αυτούς θα επιστρέφουν στο πανεπιστήμιο για να αποκτήσουν περισσότερο εμβαθυμένες γνώσεις¹⁴. Αντίστοιχα, στελέχη των επιχειρήσεων θα μεταβαίνουν στο πανεπιστήμιο για επανειδίκευση ή για να διδάξουν. Ανάλογα, το πανεπιστήμιο θα προσδίδει έμφαση στη μετάδοση στοιχείων μεθόδου και όχι εξειδικευμένων γνώσεων¹⁵.

γ. Η ανάπτυξη συλλογικού πνεύματος στην εργασία, που ενισχύεται και από την απασχόληση στις νέες τεχνολογίες¹⁶. Η στρατηγική αυτή έχει δύο όψεις: από τη μία, τη συμμετοχή του πανεπιστημίου στην προσπάθεια εφαρμογής των μεταφορντικών μορφών οργάνωσης της εργασίας (πολυατελιέ), μέσω της εκμάθησης των νέων τεχνολογιών και από την άλλη, την ανάπτυξη του αισθήματος υπευθυνότητας, αλλά και πειθάρχησης των φοιτητών.

δ. Υπό τις νέες συνθήκες, είναι εξαιρετικά δύσκολο για τα κυβερνητικά όργανα να προσχεδιάζουν το αντικείμενο και το περιεχόμενο ειδίκευσεων που θα χρειασθούν στην παραγωγή. Έτσι, βασική κατεύθυνση της σύγχρονης μετεξέλιξης είναι η ενίσχυση της αυτονομίας του πανεπιστημίου· όχι όμως και αυτοδιοίκησής του, αφού πλέον πρέπει να συμμετέχουν ενεργά σε αυτό εκπρόσωποι των συνδεόμενων επιχειρήσεων ή των ενδιάμεσων εταιρειών σύνδεσης βιομηχανίας – Α.Ε.Ι., γιατί η αυτοδιοίκηση από τα πανεπιστημιακά μέλη εμπόδισε την ανανέωση των Α.Ε.Ι.¹⁷.

ε. Η αυτονομία όμως των πανεπιστημίων δεν πρέπει να είναι απόλυτη: από το σημερινό πολυδιασπασμένο σύστημα, πρέπει να περάσουμε σε ένα ολοκληρωμένο σύστημα, όπου τα υποσυστήματά του θα επιτελούν διαφορετικές λειτουργίες (τόποι λήψης αποφάσεων, τόποι εκτέλεσης ερευνητικών προγραμμάτων κ.λπ.). Για τη δημιουργία ενός τέτοιου συστήματος προτείνονται δύο μηχανισμοί: 1) η λήψη αποφάσεων σε κεντρικό (κρατικό) επίπεδο που θα επηρεάζουν όχι μόνο των προσδιορισμό των (εκπαιδευτικών, ερευνητικών) προγραμμάτων, αλλά και τους σκοπούς τους. Ταυτόχρονα θα πρέπει να καθιερώνονται κριτήρια (κόστος/όφελος) για τη μέτρηση της αποδοτικότητας των προγραμμάτων. 2) οι συνεχείς παρεμβάσεις στη χρηματοδότηση και τον σχεδιασμό, που θα ωθούν τα πανεπιστήμια στην εκπλήρωση των νέων τους σκοπών. Ο σχεδιασμός δεν θα έχει πλέον ως περιεχόμενο τον μακροπρόθεσμο υπολογισμό των αναγκών, αλλά τη συγκρότηση προγραμμάτων από την κυβέρνηση και τις επιχειρήσεις, τα οποία θα ανατίθενται (πιθανώς με διαγωνισμό) στα πανεπιστήμια¹⁸.

Συμπερασματικά, οι άξονες αυτής της πολιτικής προωθούν την μεγαλύτερη πρόσδεση ΑΕΙ-επιχειρήσεων που θα εποπτεύεται από το Κράτος με μορφές αξιολόγησης, τη μεγαλύτερη ευελιξία στα προγράμματα σπουδών και στους παρεχόμενους τίτλους. Η ιδιωτικοποίηση των ΑΕΙ δύναται να συμβάλλει σε αυτή την κατεύθυνση. Πρέπει όμως να συνυπολογισθεί και το εξής: όταν το Κράτος αναλαμβάνει τα έξοδα μόρφωσης του συλλογικού εργαζομένου, μειώνεται η αξία της ειδικευμένης εργασίας για την κυρίαρχη τάξη, αφού διαχέεται το κόστος αναπαραγωγής της ειδικευμένης εργασίας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και κατ'αυτό τον τρόπο αυξάνεται και πάλι το ποσοστό υπεραξίας, που καρπώνεται η τάξη αυτή. Φυσικά το ειδικό αυτό χαρακτηριστικό της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης τελεί υπό δυο περιορισμούς: α) αφορά μόνο τις πανεπιστημιακές σχολές, οι απόφοιτοι των οποίων εισάγονται στην παραγωγική διαδικασία και β) ενεργοποιείται μόνο στο βαθμό που το Πανεπιστήμιο πράγματι αυξάνει την ειδίκευση αυτών των παραγωγικών συντελεστών, ενώ αντίθετα δεν ισχύει στο βαθμό που η ειδίκευση αυτή συντελείται αποκλειστικά στο χώρο της ίδιας της παραγωγής.

Περαιτέρω το Πανεπιστήμιο επιτελεί και άλλες αναγκαίες κοινωνικές λειτουργίες (ιδεολογικές με την συγκρότηση και εγχάραξη της κυρίαρχης ιδεολογίας, κατανεμητικές με την απόδοση επαγγελματικών δικαιωμάτων και πρωτίστως επαγγελματικών απαγορεύσεων, κοινωνικοπολιτικές με την συμβολή στη συγκρότηση κοινωνικών συμμαχιών του συνασπισμού εξουσίας με υποτελή στρώματα), ενώ ταυτόχρονα συντελεί στην αναπαραγωγή και κοινωνικών στρωμάτων που δεν εντάσσονται στην παραγωγική διαδικασία, στελεχώνουν όμως μηχανισμούς που επιτελούν ιδεολογικές και νομιμοποιητικές λειτουργίες (π.χ. κρατικούς μηχανισμούς ή τον μηχανισμό της δικαιοσύνης). Αντιστοίχως, λοιπόν, η ανάληψη από το Κράτος του κόστους αναπαραγωγής των πολιτικών και ιδεολογικών όρων της αναπα-

ραγωγής του συνολικού καταμερισμού εργασίας διαχέει, επίσης, στο κοινωνικό σύνολο το κόστος αυτό.

Η ανάληψη από το Κράτος του κόστους λειτουργίας των πανεπιστημιακών θεσμών συμβάλλει στην συνολική μείωση του κόστους, καθώς το Κράτος, αντίθετα από τον ιδιώτη επιχειρηματία, δεν επιδιώκει την παραγωγή κέρδους. Αυτό ισχύει ιδιαίτερα για το κόστος των πανεπιστημιακών εκπαιδευτικών και ερευνητικών λειτουργιών που είναι ιδιαίτερα υψηλό για να αναληφθεί από τον κάθε ιδιώτη επιχειρηματία. Παρόλα αυτά, εάν η δημόσια εκπαίδευση δεν κατορθώνει να αυξήσει την παραγωγικότητα των εκπαιδευομένων με την παροχή ουσιαστικών και χρήσιμων για την παραγωγή ειδικοτήτων, τότε δεν συμβάλλει στο συνολικό κεφαλαιοκρατικό συμφέρον.

Η συζήτηση για την καθιέρωση μη κρατικών ΑΕΙ σχετίζεται συνεπώς με τις στρατηγικές για το χαρακτήρα και το ρόλο του Πανεπιστημίου στην σύγχρονη εποχή. Η σύνδεση με τα επιχειρησιακά κέντρα μπορεί να προσλάβει και τη μορφή της άμεσης πρόσδεσης ενός πανεπιστημιακού τμήματος σε συγκεκριμένες βιομηχανίες με ανάλογο προσανατολισμό του προγράμματος σπουδών του. Προς την κατεύθυνση αυτή η ιδιωτικοποίηση των ΑΕΙ μπορεί να παίξει προωθητικό ρόλο. Γενικά όμως, η ιδιωτικοποίηση αυξάνει το κόστος αναπαραγωγής των μελών του συλλογικού εργάτη, αφού στο συνολικό κόστος λειτουργίας της εκπαίδευσης προστίθεται το κέρδος του ιδιώτη επιχειρηματία στο χώρο της εκπαίδευσης. Η ιδιωτικοποίηση βοηθά το συνολικό αστικό συμφέρον, στο βαθμό που συμβάλλει στην παραγωγικοποίησή τους, υποτάσσοντας το δυναμικό τους στον τομέα των εκπαιδευτικών λειτουργιών σε καθεστώς καπιταλιστικής εκμετάλλευσης ή στο βαθμό που συντελεί πράγματι στη σύνδεση με επιχειρήσεις, κατά τρόπο που να αυξάνει την έμμεση παραγωγικότητα των ΑΕΙ: με αυτό τον τρόπο η κατάργηση της δωρεάν παιδείας, και άρα η αύξηση του κόστους αναπαραγωγής του παραγωγικού δυναμικού, μπορεί να αντισταθμίζεται ή και να υπερκαλύπτεται από μια άνοδο της παραγωγικότητας. Βέβαια στα πλαίσια της ιδιωτικοποίησης θα εμφανισθεί και πλήθος κερδοσκοπών. Είναι θέμα συσχετισμού δυνάμεων ποια κατεύθυνση θα υπερισχύσει και αν θα ωφελήσει αυτή η διαδικασία το μακροπρόθεσμο αστικό συμφέρον ή όχι.

Τελικά, η πολιτική σύγκρουση γύρω από το ιδιοκτησιακό καθεστώς των ΑΕΙ αποκαλύπτει κυρίως τις διαφωνίες που υπάρχουν ανάμεσα στις πολιτικές δυνάμεις για τον τρόπο με τον οποίο θα επιτευχθεί η σύνδεση με τις επιχειρήσεις (μέσα από ένα πιο άμεσο έλεγχο του Κράτους ή μέσω της αύξησης του ανταγωνισμού) και τις διαφορετικές εκτιμήσεις κάθε κόμματος για τις εκσυγχρονιστικές ή μη ικανότητες των επιχειρηματιών στην εκπαίδευση. Στις χώρες της Δυτικής Ευρώπης λειτουργούν πάντως εδώ και χρόνια ιδιωτικά ΑΕΙ, που υπό την πίεση του ανταγωνισμού κυρίως αναγκάστηκαν να προσκολληθούν σε συγκεκριμένες βιομηχανίες (όσα δεν ιδρύθηκαν απευθείας απ' αυτές). Εάν η κατεύθυνση αυτή βοήθησε στην

αύξηση της παραγωγικότητας, οπωσδήποτε δεν υπηρέτησε ούτε την επιστημονική ελευθερία του προσωπικού, ούτε την κριτική έκφραση των σπουδαστών.

Στην σύγχρονη Ελλάδα, η ιδιωτικοποίηση αντιμετωπίζεται πρωτίστως ως μοχλός για την επίτευξη των αναγκαίων αναδιρθρώσεων στην δημόσια ανώτατη εκπαίδευση (που υποδέχεται και το μεγαλύτερο τμήμα των ιδιωτικών επενδύσεων στον ερευνητικό τομέα) παρά ως στρατηγική πρόσδεσης της ανώτατης εκπαίδευσης σε συγκεκριμένες παραγωγικές μονάδες. Οι ενδοπανεπιστημιακές (και κυρίως φοιτητικές) αντιστάσεις στην παραγωγικοποίηση των ΑΕΙ έχουν δημιουργήσει σημαντικά προσκόμματα στην αναδιάρθρωση της δομής τους. Με την δημιουργία ιδιωτικών ΑΕΙ θεωρείται ότι θα δημιουργηθεί ένας παράλληλος πανεπιστημιακός τομέας με πιο πειθαρχημένους φοιτητές και καθηγητές, θα επέλθει μια διάλυση των κατοχυρωμένων επαγγελματικών δικαιωμάτων κατά τρόπο που να καθιστά πιο εύκολη την εισαγωγή των πολλαπλών κύκλων σπουδών και σε προπτυχιακό επίπεδο και, τέλος, θα οξυνθεί η πίεση για την εξάρτηση της κρατικής επιχορήγησης ανάλογα με την επίτευξη συγκεκριμένων στόχων (αφού μέρος της επιχορήγησης θα κατευθύνεται και στα ιδιωτικά ΑΕΙ). Η ακύρωση της αναθεωρητικής διαδικασίας καθιστά πιο δύσκολη την επιχείρηση αναδιάρθρωσης της δημόσιας ανώτατης εκπαίδευσης, δεν την ακυρώνει όμως. Το στοίχημα για την κυβέρνηση το επόμενο χρονικό διάστημα θα είναι η προσπάθεια εφαρμογής του νέου θεσμικού πλαισίου για τα ΑΕΙ, αλλά και η προσπάθεια εμβάθυνσής του. Σε αυτή την κατεύθυνση είναι αναγκαία η συγκρότηση των κατάλληλων ερεισμάτων μέσα στην πανεπιστημιακή διοίκηση που έλαβε το τελευταίο χρονικό διάστημα χαρακτήρα ορισμού εγκάθετων διοικήσεων (εκλεγμένους μόνο από τους φοιτητές της φιλοκυβερνητικής παράταξης, με δεδομένη την κηρυγμένη αποχή των αντικυβερνητικών φοιτητικών παρατάξεων από τις πρωτανικές και προεδρικές εκλογές).

Σημειώσεις

1. Άρθρο 16 §§ 5, 6, 8 Σ. Κατά το άρθρο 110 § 6 Σ. δεν επιτρέπεται αναθεώρηση του Συντάγματος πριν περάσει πενταετία από την περάτωση της προηγούμενης.

2. Για μια εκτενέστερη ανάπτυξη των σχετικών νομικών προβληματισμών βλ. Δ. Σαραφιάνος, Άρθρο 16 του Συντάγματος: *Η αναθεώρηση που δεν έγινε*, Πανεπιστήμιο τ. 6 2003 σσ. 37 επ. Ιφ. Καμτσιόου, *Ανώτατη εκπαίδευση και Σύνταγμα: σκέψεις για την αναθεώρηση του άρθρου 16 παρ. 5 και 8 Συντάγματος*, Ινστιτούτο Ν. Πουλιαντζάς 2007, 279 επ., Χ. Ανθόπουλος, «Τα μη κρατικά πανεπιστήμια και η δημόσια φύση της πανεπιστημιακής εκπαίδευσης», σε Δ. Κλάδης - Ξ. Κοντιάδης - Γ. Πανούσης (επιμ.), *Η Μεταρρύθμιση του Ελληνικού Πανεπιστημίου*, 2007, 229 επ.

3. ΣτΕ Π.Ε. 117/2007

4. Βλ. αντί άλλων Χ. Κάτσινα - Π. Σωτήρη, *Η αναδιάρθρωση του ελληνικού πανεπιστημίου*,

Σαββάλας, 2003, Κ. Σταμάτη, *Η διακήρυξη της Μπολόνια: η νέα εκπαιδευτική τάξη στην Ευρώπη*, Πανεπιστήμιο τ. 3 2001 σσ. 91 επ.

5. ΔΕΚ 13-11-2003 Valentina Negi κατά Ιταλίας C-153/02 Συλλ. 2003, σ. I-13555

6. Άρθρο 14 Οδηγίας 2005/36

7. Για τη σύγχρονη εποχή της «παραγωγικότητας» των Πανεπιστημίων βλ. ενδεικτικά Π. Φουντεδάκη - Δ. Σαραφianός, ό.π., σσ. 48 επ., R. Cowen, *Ακαδημαϊκή ελευθερία, Πανεπιστήμιο και Οικονομία της Γνώσης*, Πανεπιστήμιο τ. 2 2000 σσ. 10 επ.. Σήμερα αρχίζουν να φαίνονται ήδη όψεις κρίσεις και του μοντέλου αυτού.

8. Βλ. την έκθεση του ΟΟΣΑ, *Industrie et Université*, Paris 1984. Για την εξέλιξη των μελετών του ΟΟΣΑ βλ. Ε. Πρόκου, *Επιλεγμένες όψεις της σχέσης κράτους και τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στη Δυτική Ευρώπη από τη δεκαετία του 1960 μέχρι και τη δεκαετία του 1990*, Πανεπιστήμιο 6 2003, 93 επ.

9. Ιδίως στην Ελλάδα, παραδοσιακά διάφοροι υπερεθνικοί οργανισμοί διευκόλυναν την αναδιάρθρωση της εκπαίδευσης, όπως ο ΟΟΣΑ και η Διεθνής Τράπεζα που χρηματοδότησαν και στην Ελλάδα την ίδρυση πανεπιστημίων τεχνολογικής κατεύθυνσης (π.χ. Πανεπιστήμιο Πάτρας, ΚΑΤΕΕ).

10. Η παραδοσιακή απάθεια στη σχέση των αμερικανικών Πανεπιστημίων με τις επιχειρήσεις (πολλές φορές και βίαια ανταγωνιστική σχέση) υπερκεράστηκε, όταν εισέβαλε (και στις ΗΠΑ) ο διεθνής ανταγωνισμός στη δεκαετία του 1980· A. N. Link - G. Tassej, *Cooperative Research and Development: The Industry - University - Government Relationship*, Boston - Dordrecht - London 1989 ό. vii.

11. Βλ. J. Ladrière - J. Drèze - J. Jadot - N. Rouche, *Les finalités de l' Université*, in *L' Université de demain*, Bruxelles 1974, 44 .

12. Γ. Πετρόχειλου, *Έρευνα στις κοινωνικές επιστήμες στην Βρετανία, Επιστημονική Έρευνα και Πανεπιστήμιο*, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 49.

13. Φαινόμενο που από χρόνια ευδοκimei στις ΗΠΑ· για τα προβλήματα που παρουσιάζονται σε αυτές τις εταιρείες (άτυποι, προσωπικοί δεσμοί, προβλήματα νομιμοποίησης των πρακτικών τους, αδυναμία ελέγχου από τα αρμόδια πανεπιστημιακά ή κρατικά όργανα, ασάφεια ως προς τις συνθήκες φοιτητικής συμμετοχής) βλ. R. Stankiewicz, *Academics and entrepreneurs*, London 1986, σ. 51.

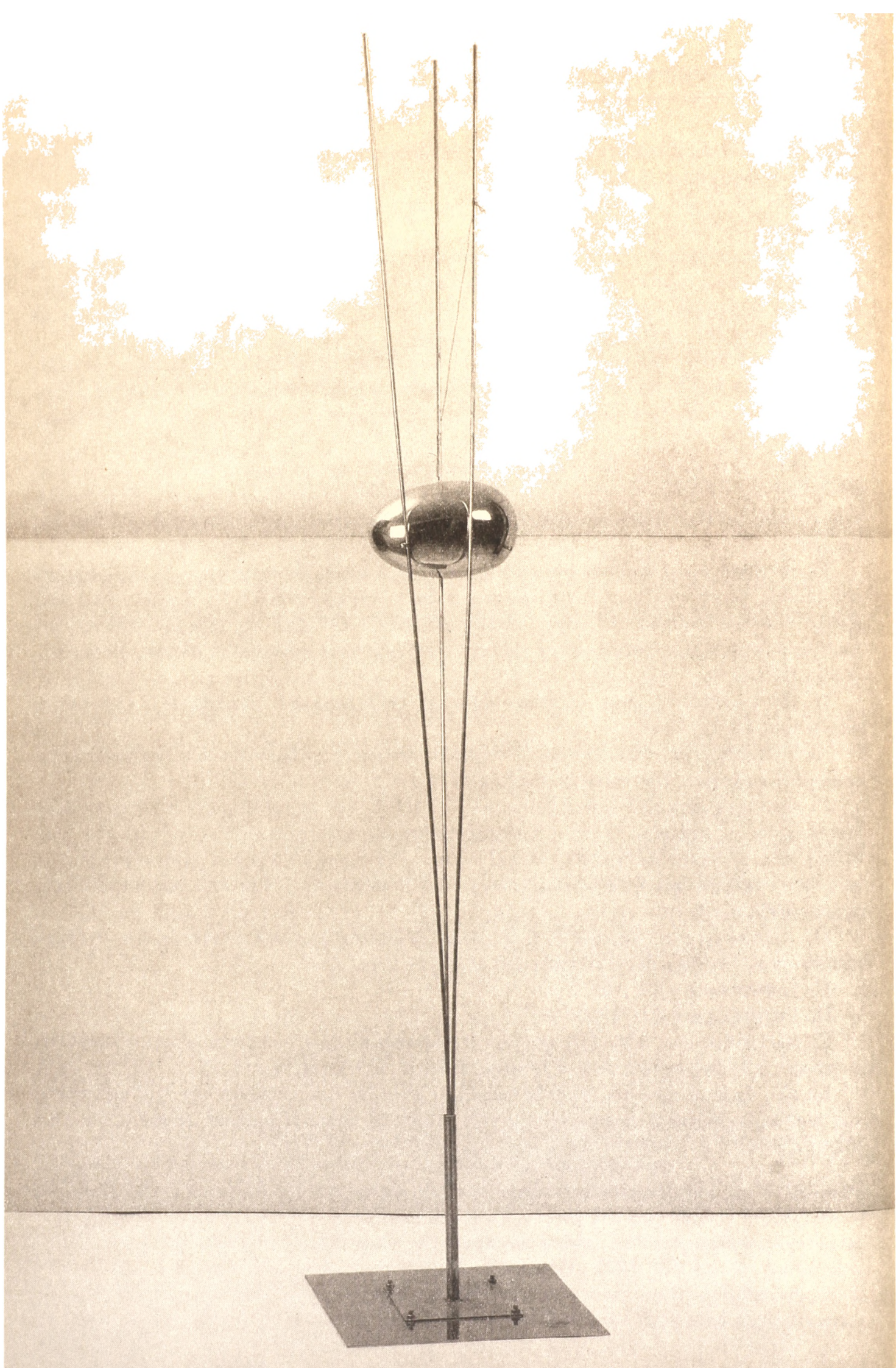
14. Ladrière (et al.), ό.π., 42-3, L. E. Davin, "Responsabilités de l' Université dans la société contemporaine", in *Mutations Contemporaines*, Bruxelles 1974, 22-6.

15. Ladrière (et al.), ό.π., 40.

16. Ladrière (et al.), ό.π. 43, 55.

17. Stankiewicz, ό.π.. 110, 115, G. Fragnère, "Structures du système universitaire et relations avec le pouvoir", in *L' Université de demain*, Bruxelles 1974, ό. 169, Davin, ό.π. ό. 19.

18. «Το πανεπιστήμιο του 2000 θα πρέπει να είναι ένα ομοσπονδιακό σύστημα περιφερειακών αυτόνομων θεσμών, ταυτόχρονα συγκεντρωτικό και αποκεντρωμένο», Fragnère, ό.π., σσ. 153-167.

Γιώργος Ζογγολόπουλος, Αβγό, 1988.